

БІБЛІОТЕКА ОСЕРЕДКУ ПРАЦІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ІМ. ШЕВЧЕНКА У ФІЛЯДЕЛЬФІЇ
Ч. 1.

О. Д-Р ІСИДОР НАГАЄВСЬКИЙ

Нарис історії Галицької Митрополії

У 150-РІЧЧЯ Ї ВІДНОВЛЕННЯ

НАКЛАДОМ В-ВА „АМЕРИКА“

БІБЛІОТЕКА ОСЕРЕДКУ ПРАЦІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ІМ. ШЕВЧЕНКА У ФІЛЯДЕЛЬФІЇ
Ч. 1.

О. Д-Р ІСИДОР НАГАЄВСЬКИЙ

Нарис історії Галицької Митрополії

У 150-РІЧЧЯ ЇЇ ВІДНОВЛЕННЯ

НАКЛАДОМ В-ВА „АМЕРИКА“

Ніщо не противиться виданню.

Філадельфія, Па., 27. жовтня 1958.

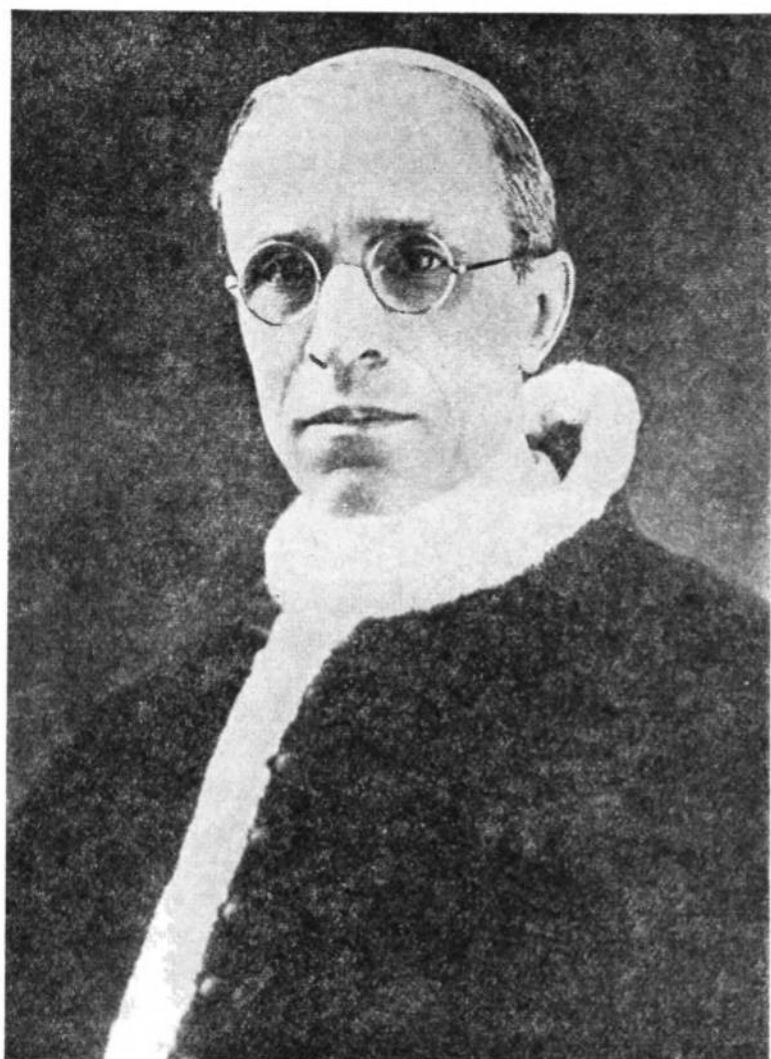
о. Василь Макух
Архидієцархіяльний Цензор

Ч. 2386/58. О.

Дозволяється видати.

Філадельфія, Па., 30. жовтня 1958.

† Константин
Митрополит-Архидієцархіяльний

Св. Отець Пій XII

Митрополит-Архиепископ Кир Константин

ЯК І КОЛИ ПОСТАЛИ СТАРОВИННІ МИТРОПОЛІЇ?

Митрополія, як вже саме грецьке слово каже, це осідок єпископа, зв'язаний з головним містом якогось краю чи провінції. Існування митрополій як церковної одиниці сягає, безсумнівно, в Апостольські часи. І, наприклад, в Апостольських правилах,¹ що за старою традицією мають походити від папи Климента I, поставленого в сан єпископа св. Апостолом Петром, в 35 правилі-каноні кажеться так: „Єпископи поодиноких народів новинні знати, котрий між ними є перший і кого треба вважати головою, і без його волі хай не роблять нічого важного, хіба в собі призначених парохіях (епархіях) і селах, що є під ними. Ані він, хай не робить нічого проти волі всіх. Тоді буде однозгідність і буде прославлений Бог через Христа в Св. Дусі“.²

Хоч в наведеному правилі св. Апостолів немає слів „митрополія-митрополит“, все ж таки, в ньому виразно говориться про особливі права й обов'язки столичного єпископа провінції в сивій давнині.

Першою офіційною вісткою Церкви у вселенському масштабі про права митрополитів було рішення Першого Вселенського Собору в Нікеї в 325 році. Цей Собор у своєму 4-ому каноні каже так: „Єпископ має поставлятися всіми (єпископами) епархії (провінції); але, як це важко з причини важного випадку, чи з причини задалекої віддалі, то мусять зійтися бодай три і християнською згодою присутніх має відбутися хіротонія. Рішення й провід в події (хіротонії нового єпископа — І. Н.) в кожній епархії (провінції — І. Н.) належить митрополитові“.³

Права й обов'язки митрополитів вияснює нам ще більше інше рішення на Сході, хронологічно близьке Нікійському Соборові. Це 9-ий канон Антіохійського Синоду з 341 року, що каже: „Єпископи однієї провінції мають знати, що єпископ митрополії (головне місто провінції — І. Н.) дбає про цілу провінцію; бо всі, що мають якісь справи, з усіх сторін йдуть до митрополії; тому постановляється, що він має першу почесть між іншими єпископами і, згідно з старовинними ка-

¹ *Regulae ecclesiasticae sanctorum Apostolorum prolatae per Clementem ecclesiae Romanae pontificem*, мають 85 (подекуди 84) правила уживані в первісній Церкві. Вони не приймаються загально у Вселенській Церкві як автентичні, і напр. папа Гелазій (492-96 pp.) в своїм реєстрі автентичних книг їх не має, а папа Гормізд зачислив їх до церковних апокрифів, тобто не визнавав за ними Апост. походження. Конст. патріарх, Іван Схолястик, к. 565 р. видав збірку 85 кан. п. з. „Синтаγμα каканонон“ і тим завів їх в практику Церкви на Сході. Це його рішення потвердив Синод в Трулломі 692 р., який на Сході вважається Вселенським, в своєму 2 каноні, назвавши їх Апостольськими, і з того часу вони там такими вважаються.

² Hefele, J. C. *Conciliengeschichte*, Freiburg, 1873, I, p. 811.

³ *Ibidem*, I, pp. 381 seq.

нонами наших Огців, без нього не можна робити нічого, хіба внутрі парохії (епархії), бо кожний єпископ має власть у своїй парохії (епархії) і має нею управляти по своєму найкращому переконанню, і має дбати про цілу околицю довкруги міста: святити пресвітерів і дияконів, і з розвагою робити все. Одначе, поза тим він не повинен нічого робити, не спитавши єпископа митрополії, а цей же нічого без уваги на інших єпископів“.

З дотепер сказаного бачимо, що границі церковних провінцій в первісній Церкві були узгоджені з горожанським поділом краю на провінції. І цей звичай походив від самих Апостолів, які в своїх проповідях св. Євангелії засновували найперше християнські громади в столицях країв чи провінцій. І, наприклад, св. Апостол Павло адресував своє послання до „Божої громади в Коринті і всіх вірних в Ахаї“,⁴ бо вважав всіх християн Ахайської провінції підлеглими Церкві в Коринті, який був її столицею, тому поклав його на перше місце. Це саме він зробив в посланні до Галатів.⁵ Подібно апостольський учень, папа Климент I, заадресував своє послання до Коринтян, хоч через вмішування мирян неспокій був і в інших церквах в Ахаї.

Отож є певним, що вже від апостольських часів всі епархії однієї провінції вважалися підлеглими митрополітальній церкві, тобто церкві столиці провінції, а єпископ митрополії мав між ними першу почесність, бо всі вони одержали св. Євангелію від митрополії. Згодом Собори й Синоди цю апостольську практику поширили.

Іншою, інтересною точкою 5-го канону Першого Нікейського Собору є вибір єпископів-суфраганів, практикований в первісній Церкві та участь в ньому митрополітів. З книг св. Письма знаємо, що Апостоли самі назначували і святити єпископів для заложених ними християнських громад.

Одначе вже в часах апостольських учнів, як про це згадує папа Климент I⁶ у вибір єпископів увійшов ще інший чинник: християнські громади і, наприклад, з тієї причини було багато клопоту в Ахаї. Що правда, ця участь громад не мала рішучого голосу, а обмежувалась до складання свідоцтва про чесноти чи їх недостачу в кандидата на єпископа, але рішав сам митрополіт.

По смерті апостольських учнів ця практика підлягла зміні, бо, наприклад, св. Кипріяні каже: „Майже в усіх провінціях робиться так, що в місті, яке має одержати єпископа, сходяться єпископи провінції, і новий єпископ обирається присутніми духовними і мирянами, що добре знають його життя і, як єпископи згодяться, то його затвердять і консекрують“.⁷ Очевидно, як йде мова про провінцію, то в ній перший голос мали митрополіти.

Як згадано, Перший Нікейський Собор вимагає до хіротонії при-
вності бодай трьох єпископів, які за письмовою згодою решти єписко-

⁴ 2 Кор., 1:1.

⁵ Галатів. 1:2.

⁶ S. Clementis, Ep. ad Corinthios, 44.

⁷ S. Cypriani, Ep. 68.

пів провінції могли б хіротонізувати, але не скорше аж кандидат був затверджений митрополитом.

Причиною до цього рішення на Нікейському Соборі була справа єпископа Мелетія з Лікополісу в Єгипті, який святив єпископів проти практикованого віддавна в Церкві звичаю, тобто без згоди архієпископа Петра з Александрії, який з причини заворушень Арія не був присутній в своїм місті. Своїм поступованням Мелетій спричинив схизму, тому Собор вирішив у 4-ому каноні справу хіротонії єпископів, заборонивши їх святити без згоди митрополита.

Цей 4-тий канон був повторений іншими Соборами, тому увійшов у церковне законодавство, Східної й Західної Церкви. Грецька Церква через змішування світської влади в церковні справи скоро усунула вплив мирян на вибір єпископів, давши цей привілей єпископам, згідно митрополитам, напр., Халкедонський Собор з 451 р. в своєму 12-тому каноні боронить прав митрополитів, якби світська влада установляла єпископів без його відома. Сьомий Вселенський Собор в Нікеї в 787 р. в своєму 2-му каноні наказує митрополитам переводити іспит з кандидатами на єпископів (вимагалось знання цілого Псалтиря напам'ять, св. Євангелія, Апостолів, канонів Церкви тощо), а в 3-му каноні уневажнює свячення єпископів, пресвітерів і дияконів, якби їх обрала світська влада чи миряни.⁸ Це саме було повторене на Восьмому Вселенському Соборі в Константинополі з 869-70 рр. в 22-му каноні, що грозив анатемою кожному єпископові, який вжився б прийняти номінацію від світської влади.⁹ Хоч згодом по роздорі Церкви на Сході цього Собору не визнавали Вселенським, все ж таки, грецький каноніст Бальзамон на нього покликуються. І дотепер майже всі східні Церкви його держаться.

На Заході також були намагання світських володарів мішатися до вибору єпископів, але там цьому протиставилася повага Престолу св. Петра, тому доходило до різких конфліктів. Одначе, рівновага була вдержана і до XI-XII ст. миряни не були зовсім виключені від впливу на вибір єпископів. Очевидно, їх участь за звичаєм по-апостольських отців обмежувалася до складання свідочтва про чесноти кандидата, а рішали єпископи провінції з митрополитом на чолі, бо без цього не могла б бути хіротонія. Від часів феодального розбрату Апостольська Столиця для заведення порядку в Церкві застергла собі право потвердження номінацій єпископів, яких пропонували митрополити чи архієпископи, але про те згодом.

Важливим обовязком митрополитів було скликування Провінціальних Синодів і вже 5-ий канон Першого Нікейського Собору говорить про митрополітальні Синоди так: „Що ж відноситься до виключених з громади, видане єпископами провінції рішення має свою силу згідно з канонам, що каже: хто є одним виключений, не повинен

⁸ Mansi, Concilia, XIII, pp. 419 seq.; cf. Hefele, III, p. 476.

⁹ Ibidem, IV, p. 422; cf. Mansi, XVI, pp. 174 seq.; цей Собор осудив патр. Фотія, що з ласки імпер. Михайла III зайняв престол в Константинополі, який був привернений св. Ігнатієві. Східня незєднєна Церква цього Собору Вселенським не признає: докладніше про те, гляди: Нагаєвський, I, Рим і Візантія, Торонто, 1956.

бути другим прийнятий. Належить розслідувати, чи вони не були виключені твердосердечністю, похопністю чи іншою нетерпимістю єпископа. І, щоб це провіруюче дослідження сталося, видається конечним в кожній провінції відбувати щороку два рази Синоди, щоб загальний збір всіх єпископів провінції мав вислід слідства і знав, чи явно непослушні єпископові були виключені законно; зборові єпископів вільно видати про таких легший засуд. Синоди повинні відбуватися: один перед Чотиродесятницею, щоб по усуненні всіх прикрих думок приносити Богу чистий дар, а другий восени“.¹⁰

Як бачимо Перший Нікейський Собор затвердив звичай відбувати Провінціяльні Синоди та надавав їм авторитету вселенськості. Натомість 38 (36) правило Апостолів також наказувало відбувати такі Синоди двічі в рік, і то не лише для узгіднення спірних справ, але також для „утвердження догматів побожності“. Це правило каже відбувати один Синод в 4 неділю по Зісланню св. Духа, а другий 12. жовтня за римським численням.¹¹

ТВОРЕННЯ ПІЗНІШИХ МИТРОПОЛІЙ

Від Другого Вселенського Собору в Константинополі в 381 р., що в останньому реченні свого 2-го канону говорив: „Божі Церкви між варварськими народами мають бути управлявані, як це вже було за Отців“,¹² — була установа дещо інша норма для т. зв. варварських народів (таких, що не належали до складу римської імперії): новозасновані митрополії ерегували патріярхи (як напр. Александрійський в Етіопії) і від них вони були залежні.

Ця практика була піддержана 28-им канонем Четвертого Вселенського Собору в Халкедонії з 451 р., який каже: „І (ми постановляємо), що з єпархій Понту, Азії й Тракії лише митрополити, а на заселених варварами землях названих єпархій також (звичайні) єпископи мають бути свячені св. престолом Константинопільської Церкви; але кожний митрополит в названих єпархіях святить нових єпископів з єпископами своєї єпархії, як було заряджено св. канонами“.

Що правда, папа Лев I Великий цей канон анулював і він не ввійшов до грецьких, латинських чи арабських збірок законів, все ж таки, єпископи Константинополя часто намагалися виконувати свою зверхність над провінціями Понту, Азії й Тракії і в тій цілі був заснований при патріярхаті т. зв. „Синодос ендемуза“, що, поминаючи права екзархів і митрополитів, брався судити справи підлеглим їм єпископів,

¹⁰ Hefele, I, pp. 386-387; cf. Mansi, II, p. 629; Каноніст Західної Церкви Іраціян прийняв цей канон до своєї збірки з 1148 року. „Лекретум Іраціян“ III:XXVIII.

¹¹ Hefele, II, p. 16.

¹² Папа Дамаз затвердив ухвали цього, чисто грецького Собору, крім 2 канону, де говориться про другу почесність Константинопільського єпископа зараз по папі, бо це нарушувало старинні права єпископів Александрії та Антиохії.

чи навіть святити єпископів для окремих престолів, проти чого протестувала Апостольська Столиця.

Русь-Україна, за тодішнім розумінням належала до „варварських народів“ і прийняла християнство за посередництвом Константинопільського патріархату, а разом з тим і церковну ієрархію.¹³ Київська Митрополія мала 72-ге місце в ряді митрополій патріархату, а Галицька одержала 82-ге місце.

Починаючи від спору князя Ярослава Мудрого з митрополитом Теопемптом, Греком, що був висланий з Києва назад до Константинополя, а на його місце, згідно з Апостольськими правилами і рішеннями Соборів, був обраний українськими єпископами монах Києво-Печерського монастиря, Іларіон, починається в нас затяжний спір. Константинопільські патріархи спираючись, мабуть, на неясному, схваленому Греками й анульованому папою Левом I, 28-му каноні Халкедонського Собору, започаткували незнаний досі в Церкві звичай: посилати до Києва митрополитів чужої національності, незнаних ані не обраних єпископами української митрополії. Не треба й казати, що це порушення канонів Вселенських Соборів принесло нашому народові великі нещастя.

Клясичним прикладом такого порушення канонів Константинопільськими патріархами в тій самій матерії може послужити справа митрополита Тиру, Фотія, про яку хочемо дещо розказати. Отож на Вселенському Соборі в Халкедоні в дні 2. жовтня 451 року митрополит Тиру Фотій вніс зажалення, що єпископ Бериту, Евстахій, нарушив його митрополітальні права, бо виеднав в імператора Теодосія II декрет, що відлучував від його митрополії такі міста: Біблюс, Бетрис, Тріполіс, Ортозіяс, Аркас і Антарадон та приділив їх єпископові Бериту Евстахіїві, який святив для них єпископів. Фотій заявив, що його змушено силою підписати згаданий декрет.

Єпископ Евстахій боронився тим, що імператор підніс його престол до ряду митрополій, а Синод у Константинополі під предсідництвом єпископа того міста, Анатолія, затвердив декрет імператора і приділив йому згадані міста як суфраганії. Він також сказав, що єпископ Антіохії, Максим, підписав згаданий декрет.

Одначе, Фотій цей декрет знехтував і вже по його виданні висвятив для тих міст трьох єпископів, і за це він був екскомунікований в Константинополі на Синоді, а свячені ним єпископи були zdeгравовані до стану пресвітерів.

Отці Собору, взявши до уваги 4-ий канон Нікейського Собору, постановили, що у Фенікійській провінції є лишень одна митрополія

¹³ Римська Церква від непамятних часів виконувала юрисдикцію над Церквою Іллірії, тобто над країнами Дунайського басейну, тому папа Лев I за протестував і анулював 28 канон, Папа Микола I в IX ст. протестував проти намагання Греків взяти під свою юрисдикцію Болгарів і завізвав до Риму св. Кирила і Методія, бо вважав, що навернені ними Слов'яни належали до Іллірії, тому папа Адріан II висвятив св. Методія на Моравського Митрополита й іменував Апостольським Легатом для всіх нововернених Слов'ян, в тому и Українців. На жаль, ця Митрополія була скоро знищена Німцями і князем Святополком, все ж таки, її вплив на Українську Церкву був великий.

в Тирі і до неї належить право ординацій єпископів тієї провінції. Єпископ Бериту, Евстахій, не мав до того права, тому свячені Фотієм єпископи мають обняти свої престולי. При тому папські легати заявляли: „Деградувати єпископів до стану пресвітерів є святотацтвом. Коли б якийсь поповнив проступок, тоді він не може бути також і пресвітером“.

Собор уневажнив декрети імператора та еругування митрополії в Бериті єпископом Константинополя, Анатолієм, а на пропозицію єпископа Секропія з Севастополісу були анульовані всі декрети імператора, протилежні церковним канонам.¹⁴

**

*

Для Західньої Церкви дуже характеристичні для вибору митрополитів є рішення двох Синодів в Орлеяні. Перший з них з 533 р. у своєму 7-му каноні каже: „Щодо ординацій митрополита мається назад повернути занеханий звичай. Як конпровінціяльні єпископи, клир і миряни його оберуть, тоді він має бути хіротонізований всіми конпровінціяльними.¹⁵

Другий Синод з 538 р. в своєму 3-му каноні каже: „Митрополити є хіротонізовані в прияві конпровінціяльних єпископів, як можливо, іншим митрополитом; але вони є вибрані відповідно до заряджень декретів Апостольської Столиці всіми конпровінціяльними єпископами із згодою клиру і мирян. Звичайний єпископ обирається волею клиру й мирян, але зі згодою митрополита“.

Як вже згадано, в часі затяжної боротьби за інвеституру в XI ст., головно від часів великого папи Григора VII, участь світського чинника у виборі єпископів поволі елімінується, так що Вормський конкордат папи Калікста II з німецьким імператором Генрихом V з 23. вересня 1122 р. залишив імператорові привілей наділювати вже обраних єпископів скипетром, символом світської влади.¹⁶ Вся відповідальність і право номінації всієї ієрархії Західньої Церкви переходить на неї, а останнє слово має Апостольська Столиця. Що правда, тут і там є деякі відхилення, але завжди останнє слово мав Христовий Намісник.

З хвилиною переходу Української Церкви під юрисдикцію Апостольської Столиці в 1596 р., папи затверджували обраних конпровінціяльними єпископами Київських і Галицьких митрополитів, а вже від них залежав вибір їх єпископів суфраганів.

НОВИЙ КОДЕКС СХІДНЬОГО ПРАВА ПРО МИТРОПОЛІЇ

Новий кодекс канонічного права Східньої Церкви, проголошений Папою Пієм XII¹⁷ в своїй 7-ій главі, кан. 315-339, говорить про права

¹⁴ Mansi, VII, pp. 86-98. cf. Hefele, II, pp. 397, 462- 464; тільки Александрійський патріарх мав привілей святити на Сході митрополитів і їх суфраганів.

¹⁵ Hefele, II, p. 757.

¹⁶ Mansi, XXI, pp. 273, 287; cf. Jaffe, Bibl. Rerum German., V, p. 383.

¹⁷ Pii XII, pp. Ep. Apost. "Cleri sanctitati", Romae, 1957.

й обов'язки митрополитів,¹⁸ що стоять на чолі церковних провінцій, а їх достоїнство і власть є зв'язані з єпископськими престоломи, або визнані Римськими Архiereями чи також Вселенськими Соборами (кан. 315); ерегування митрополітальних престолів, де є патріярхат, відбувається на патріяршому Синоді за згодою єпископів, але з тим, що Апостольська Столиця має це рішення затвердити; імя митрополита має бути згадуване під час Богослужб в цілій провінції (кан. 317); сам же він має в своїй епархії такі самі права як єпископи в своїх (кан. 318).

З достоїнством митрополита є зв'язані привілеї: він пропонує кандидатів на єпископів своєї провінції, і по їх затвердженні Апостольською Столицею їх хіротонізує по церковним канонам та інтронізує; він має дбати про дисципліну в своїй провінції, а про всякі надужиття донести Апостольській Столиці; в деяких випадках може іменувати економів для конпровінціяльних престолів, він може відбувати канонічні візитації в своїх суфраганіях, по попередньому узгідненні з Апостольською Столицею, як також домагатися покарання за проступки проти церковної дисципліни. Митрополит може у всіх церквах своєї провінції, навіть вийнятих (напр., ставропигійських), відправляти, благословити мирян і давати отпуст 200 днів (кан. 319).

Крім згаданих прав митрополитів, які підлягають безпосередньо Римові, як, напр., наші митрополії в Києві, Галичі, а тепер в Канаді й Америці, вони можуть іменувати Капітулярних Вікаріїв опорожненого престолу своєї провінції, як епархіяльні консультори його в час не виберуть (кан. 320). Якщо ж митрополит є одночасно дійсним архієпископом (бо може бути і почесним), то інші митрополити його, так би мовити, надпровінції мають просити в нього згоди на візитацію своїх суфраганій, або для вислання рапортів до Апостольської Столиці за порушення церковної дисципліни. Митрополити, що не підлягають патріярхам, або архієпископові, передають зарядження Апостольської Столиці своїм суфраганам, чи то вони призначені для цілої Церкви, чи тільки для Східньої.

Митрополити залежні безпосередньо від Апостольської Столиці, впродовж трьох місяців чи то від часу їх номінації на папській Консистерії, як уже були єпископами, чи то від одержання хіротонії, — мають просити в Римського Архiereя про паллію, символ митрополітальної власті, і без його одержання митрополити не можуть скликати Провінціяльних Синодів, ані хіротонізувати єпископів. Цього паліюму вони можуть уживати в часі Богослужб у всіх церквах своєї провінції в означених днях.

Митрополити, підлеглі безпосередньо Апостольській Столиці, скликають Провінціяльні Синоди, за попередньою згодою своїх суфраганів щодо місця їх відбуття, на території своєї провінції і на них предсїдають (кан. 340). Коли б кілька провінцій різних обрядів,

¹⁸ За ним митрополит не конче мусить мати титул архієпископа; як в якійсь провінції є двох або трьох митрополитів, тоді один з них є архієпископом і першим між ними, тоді його власть і права є дуже зближені до власті патріярха.

підлеглих безпосередньо Апостольській Столиці, хотіли скликати спільний Синод, то це відбувається за згодою Апостольської Столиці, і тоді на ньому переважає папський легат. Ухвали Провінційальних Синодів затверджує Апостольська Столиця. Врешті, митрополити мають приймати апеляції від судових рішень своїх суфраганів.

На закінчення цих наших думок про Апостольські початки митрополій мусимо з великою радістю сказати, що наші серця наповнюються почуваннями великої вдячності й ще сильнішого синівського привязання до Найдостойнішої Особи Святішого Отця Папи Пія XII, який в двох роках 1956-1958, створив дві наші митрополії: в Канаді й Зєдинених Державах Америк, давши Українській Католицькій Церкві найсильнішу основу для її майбутнього розвитку.

Як же візьмемо до уваги факт кривавого переслідування Галицької Митрополії, яке відбувається на наших очах, то рішення Св. Отця Папи Пія XII є рішенням Божого Провидіння, яке веде нашу Церкву до великого і світлого майбутнього.

Собор св. Юра у Львові

ПЕРШЕ КАНОНІЧНЕ РЕГУВАННЯ ГАЛИЦЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ

Галицько-українські землі вже своїм географічним положенням від найдавніших часів вигворили одну прикмету, якої інші українські землі в такій мірі не мали: дуже характеристичну синтезу візантійської та західно-християнської культури з рідним елементом. І тому треба б ззати галицькі землі „українським зікном у Західню Европу“. Цю характеристичну прикмету Галицьких земель підхопив вже сеніор української історіографії, Михайло Грушевський, який оснував свою думку на основних студіях старовинних українських памяток, в тому, головно, памяток Галицької землі.¹

І, справді, це бачимо в писаних памятниках, як напр. Іпатіївському Літописі, чи в архітектурі, як напр. зовнішній будові галицьких церков та їх внутрішній прикрасі. Дуже знаменним є факт, що грамоти останніх галицьких королів є писані по-латині та з приложеними латинськими печатками, одначе, в самих їх титулах є завжди підкреслений їх великий русько-український патріотизм. І ця основна риса мешканців галицьких земель залишилася характеристичною й досьогодні.

Західньо-українські землі дійшли до великого значення в часах Перемиського князя Володимира Володаревича (1125—1153 рр.), який по смерті Галицького князя Івана Васильковича переніс свою столицю з Перемишля до Галича в 1141 році. Ця подія у великій мірі при-

¹ Грушевський, М. Історія України-Руси, II, ст. 483 і наст.

чинилася до піднесення державно-політичного й релігійно-культурного значення цього міста та цілої Галицької землі.²

Якщо візьмемо до уваги тодішні звичаї й права, що в столицях більших і незалежних князівств завжди були митрополічі престולי, можна догадуватись, що з тією хвилиною галицький єпископ, нема певности чи ново-висвячений, чи перенесений з Перемишля, був номінальним Митрополитом Церкви в Галицькій державі. На жаль, історичні пам'ятники про цю важливу подію не дають ясних вісток, тому нема згідної думки дослідників. На всякий випадок, маємо певні вістки, що в 1156-57 рр. в Галичі був єпископ, отже там був ерегований єпископський престол, на який міг бути перенесений єпископ з Перемишля,³ якого князь хотів мати при собі.

Деякі дослідники,⁴ опираючись на деяких пізніших реєстрах, вважають першого, відомого нам галицького єпископа, Олексія, митрополитом. На жаль, про його особу й діяльність не маємо докладних вісток.

Натомість, про його наслідника, Косму (к. 1156 – 1165 рр.) згадує наш літописець два рази. Його владництво потверджується також археологічними знахідками на терені старинного Галича й Звенигорода, бо напр. знайдено його олов'яні печатки-буллі з грецьким написом: „Мати Божа, хорони мене Косму Галицького“.⁵

Про старання оснувати в Галичі митрополію в часах Ростиславичів чи Романовичів докладних вісток не маємо. Це, мабуть, тому, що галицькі єпископи мали таку широку автономію у виконванні юрисдикції на терені цілої держави, що не старалися про формальне ерегування митрополії, незалежної від київської, це сталося шойно пізніше та з інших політичних причин. Що більше, повне відлучення Галича від київської митрополії під кінець XII і в XIII ст. не було в інтересі Галицької держави, але, радніше, мати прихильних собі людей у цій митрополії. Це головно бачимо в часах короля Данила, який вислав свого архієпископа, Петра Акеровича, на Вселенський Собор до Ліону, де він представляв Папі Інокентієві IV (1243 – 1254 рр.) велику загрозу Татар для цілого християнського світу, а в першу чергу для Русі-України. Як відомо, в тому часі влада Данила розтягалася вже на Київ, де сидів його намісник, тому архієпископ Петро Акерович був його ставлеником і зайняв київську катедру. Що він був Українцем з походження, перекоонує нас в цьому факт, що під час служення св. Літургії під час Собору в Ліоні він не знав ані латинської, ані грецької мови, а служив по-слов'янськи в асисті західніх Владик. Що

² Там же, II, ст. 420; cf. Jabłonowski, A. *Historia Rusi południowej do upadku Rzeczypospolitej Polskiej*, Kraków, 1912, p. 47; cf. Rhode, G. *Die Ostgrenze Polens*, Köln—Graz, 1955, I, p. 48.

³ Лужницький. Г. Українська Церква між Сходом і Заходом, Філадельфія, 1954, ст. 96, кладе цю подію на 1157 рік.

⁴ Amman, A., M. *Abriss der ostslavischen Kirchengeschichte*, Wien, 1950, p. 686.

⁵ Грушевський, М. ЗНТШ, XXXVIII, 1900; той же, ІУР, II, ст. 469-70; теж Я. Пастернак, Старий Галич. Археологіч.-історичні досліді, Львів, 1944. Лужницький, ст. 630, 632.

сталося з архієпископом Акеровичем після 1245 р., невідомо. По упорюючій подорожі Данила до Сараю, видно, хан домагався, щоб архієпископа Петра усунути з уваги на його участь на Соборі в Ліоні та визнання примату Римських Архієреїв. Цікавий факт, що наслідник архієпископа Петра, київський митрополит Кирило, по своєму поверті від патріярха в 1250 році мусів також визнати примат папів, бо в реєстрі митрополій патріярха Нікеї з 1256 року нема згадки про київську митрополію. Щойно по упадку латинського цїсарства в Константинополі в 1261 році, новий реєстр митрополій патріярхату вже має київську митрополію з її десятима суфраганіями.⁶ Всі ці факти

Папа Пій VII (1800—1823)

вказують на сильні про-західні тенденції галицьких князів та київських митрополитів, які були під їх впливом, тому не було потреби основувати формально окремої Галицької Митрополії.

Щойно на переломі XIII—XIV ст. державно-політична ситуація в Україні змінилася. Київський митрополит, Максим, по другій руїні „Матері Руських Городів“ Татарами в 1299—1300 р., коли Київ втратив своє давнє значення, переніс осідок митрополії на північ. І цим своїм кроком не лише нарушив церковні канони й стару традицію Києва, але, що гірше, дав можливість Володимирсько-суздальським князям впливати на справи київської митрополії, а в тому й на Галич.

І це стало причиною, що вже, мабуть, галицький король Лев, а напевно Юрій I, (к. 1301—1315 рр.), порозумівшись з єпископами своєї держави, постановили заснувати формально галицьку митропо-

⁶ Gelzer, H. *Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum*, München, 1900, pp. 589 seq.; cf. Philaret, *Geschichte der Kirche in Russland*, I, p. 199; cf. Parthey, G. *Hieroclis Synecdemus*, p. 130.

лію, і в цій справі звернулися до Патріярха Атанасія (1289—1303, 1303—1311 рр.) та імператора Андроніка II (1282—1328 рр.).

І, справді, в 1302-03 р. патріярх та імператор ерегували окремою грамотою Галицьку Митрополію, поставивши її на 82-ге місце в реєстрі Митрополій Константинопільського патріярхату (тобто десять місць нижче від київської митрополії).⁷ Згідно з цією грамотою під юрисдикцію галицького Митрополита входили такі єпископства: галицьке, володимирське, перемиське, луцьке, турівське й холмське. Можна догадуватись, що галицькі „номінальні“ митрополити до цього часу виконували вже юрисдикцію над цими єпископствами, а патріярх тільки формально затвердив за ними цей звичай.

Першим митрополитом урядово-ерегованої Галицької Митрополії був маловідомий нам, **Ніфонт**, як про те згадує згодом грамота польського короля Казимира Великого до патріярха в Константинополі. Митрополит Ніфонт помер коло 1305 року, і дець тоді помер також згаданий „Митрополит Києва і всієї Русі“ Максим.

По його смерті галицький король Юрій I вислав до Константинополя свого кандидата з домаганням висвятити його й затвердити на Галицькій Митрополії. Був ним ігумен Спаського монастиря з-над Рати на Волині, Петро. Але, здається, за його прикладом тверський князь Михайло вислав до патріярха свого кандидата на „Київську Митрополію і всієї Русі“, ченця Геронтія. Таким чином, галицький король зробив вплив в давній практиці, бажаючи мати митрополитом свою людину, Українця. І, мабуть, ця обставина стала найважливішою причиною, що патріярх поставився до Галицької Митрополії негативно. Іншою причиною такого становища патріярха було його намагання задержати всі руські землі в одній митрополії, дарма, що вже тоді наступили великі державно-політичні зміни в давній київській імперії. Знаємо, що в 1316-17 рр. імператор Андронік II та патріярх Іван XIII ерегували ще одну митрополію в Новгородку, яка одержала 84-те місце в реєстрі митрополій патріярхату. Її першим митрополитом був **Теодіт**, що увійшов у затяжний спір з московським єпископом Теогностом, але Теодіт помер 1330 р. і патріярх Ісаія другого не висвятив на його місце.⁸

Патріярх Атанасій згідно зі своїм пляном не прийняв Геронтія, кандидата півночі, але висвятив ігумена Петра, кандидата галицького короля Юрія. І тому митрополит Петро вже в 1308-09 р. виїхав з Галича на північ, а в 1320-их роках осів в Москві. Отже він, як галицький митрополит, виконував юрисдикцію над цілою київською митрополією. Чи митрополит Петро мав справді якийсь вплив на справи галицької митрополії, - невідомо. Одначе, його виїзд та побут на півночі стали причиною, що по його смерті в 1326 році його наслідник,

⁷ Gelzer, op. cit., p. 599; cf. Fijalek, J. Sredniowieczne biskupstwa Kościoła Wschodniego na Rusi i Litwie na podstawie źródeł greckich (Kw. Hist.), X, Lwów, 1896, pp. 487—513; пор. Грушевський, ІУР, III, ст. 270, 544.

⁸ Gelzer, op. cit., p. 600; cf. Miklosich—Müller, Acta et diplomata graeca mediae aevi, sacra et profana, Vienna, 1860, I, nr. 67.

Теоност, Грек, висував свої претенсії до юрисдикції над Галицькою Митрополією. З факту, що митрополит Теоност був Греком переко-нуємося, що патріарх знехтував започаткований Галичем звичай об-рати місцевих людей на митрополитів, бо відкинув кандидатуру Тео-дора, якого митрополит Петро був назначив своїм наслідником.

Митрополитові Теоностові, що виявився енергійним і рухливим, таки не вдалося підчинити собі Галицької Митрополії, бо там бачимо митрополита Гавриїла. Треба згадати, що в часах владництва митропо-

Галицький митрополит Антін Ангелович
(1805 - 1814)

литів Петра й Гавриїла багато західніх місіонерів трудилися в Укра-їні над справою об'єднання нашої Церкви з Римом, а папа Іван XXII в своєму листі з 3. лютого 1317 р., заадресованому до „Князів Русі“, найправдоподібніше, синів Юрія I, Андрія й Лева (1316 - 1323 рр.), заохочуючи їх до єдності з Апостольською Столицею та запевнюючи, що після об'єднання, він візьме їх в свою опіку та огорне любов'ю.⁹ Цікаво, що в іншому листі з 15. грудня 1320 р., заадресованому до латинського єпископа-номіната в Києві, Домініканина Генрика. Папа

⁹ Acta Joannis PP XXII, ed. Tantu, L, VII (2), 1952; cf. Abraham, W. Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi, Lwów. 1904, Appendix II, pp. 364-65; Фотокопія листа Папи Івана XXII у Лужницького, ст. 120.

між іншим згадує, що в „останніх часах“ місто та єпархія в Києві зачинають вертатись до правдивої віри (в оригіналі „до православної“). Не виключене, що українські князі, використовуючи побут Митрополита Петра на півночі, почали розмови з Римом в справі поєднання Церкви.

Польський анналіст Длугош згадує, що галицький король Юрій I посилав своїх амбасадорів до Риму з листами, де виявив волю, щоб Церква в його державі визнала примат Римських Архиереїв.¹⁰ На жаль, серед замішання на Заході та перенесення осідку папів з Риму до Авіньону ці цікаві листи та вістки про хід розмов в цілості, не заховалися. Що більше, ми навіть не знаємо докладної дати смерти короля Юрія I.

Обидва Юрієвичі, Андрій і Лев, правдоподібно згинули в боротьбі з Татарами або поганськими Литовцями, бо польський король Володислав Локетек в своєму листі до папи з 21. травня 1323 р. жалує, що вони „зійшли з цього світу.“¹¹

Про галицького митрополита Гавриїла, що був висвячений на місце Петра, як кажеється в патріяршій грамоті, не знаємо майже нічого. В 1328 році Галицька Митрополія, видно, вважалася вже опорожненою, бо „Митрополит всієї Русі“, Теогност, висвятив ченця Теодора на єпископа Галича.¹² Очевидячки, це викликало реакцію князів, головно Дмитра-Любарта, а то навіть Болеслава-Юрія II Тройденевича, так що патріярх Ісаєя висвятив в 1331 році нового митрополита для Галича, як видно з актів патріярхату.¹³ На жаль, в тих же актах не згадано імені цього митрополита. Не виключене, що ним був якийсь Грек, а брак згадки про нього в наших пам'ятниках може бути доказом, що його не прийняли. Цей згодом стверджує факт, що патріярх Іван XIV (1334—1347 рр.) підніс галицького єпископа Теодора, висвяченого Теогностом, до достоїнства галицького митрополита.¹⁴ І цей останній факт завдячуємо нашим князям Дмитрові-Любартові та Юрієві II.

По отроєнні князя Юрія II боярами в 1340 році на Галицькі землі наїхав його шурина, король Казимир Великий, на спілку з Мадярами, тому митрополит Теодор виїхав з Галича до Любарта-Дмитра, заховуючи титул галицького митрополита, але рядив на русько-литовських землях, маючи легкий доступ до Києва, з якого знову ж виїхав на північ митрополит Теогност проти виразної волі патріярха Івана XIV. Він засів у Москві, де княжив Семен, що зачав називати себе „государем всієї Русі“.

Тим часом, в Константинополі настали нові зміни. Патріярх Іван XIV був осуджений „як еретик“ та зложений з престолу в 1347 році,

¹⁰ Dlugosii, Annales .III ,43, ad an. 1309.

¹¹ Raynaldi, Annales. XV, p. 296; cf. Muratori, VI, p. 146; Лужницький. ст. 136.

¹² Miklosich-Müller ,op. cit., I, nr. 318.

¹³ Ibidem, nr. 73 .

¹⁴ Ibidem, nr. 75.

а всі його рішення були уневажені його наслідником Ісидором (1347—1349 рр.). За „більшу пожертву“ московського князя Симеона на поправу заваленої східньої копули собору св. Софії в Константинополі, патріарх Ісидор і імператор Іван VI Кантакузен скликали Синод

Галицький митрополит, кардинал Михайло Левиський
(1816—1858)

і на ньому скасували галицьку митрополію і підчинили її митрополитові Теогностові.¹⁵

Таким чином Галицька Митрополія була скасована в дуже сумному для нас історичному моменті, саме тоді, коли була для нас дуже потрібна, бо Казимир Великий, який зайняв Галицькі землі, зразу взявся їх силою латинізувати й польонізувати.¹⁶

¹⁵ Miklosich-Müller, *op. cit.*, I, nr. 120, pp. 117 seq; cf. Fijałek, *op. cit.*, p. 510; cf. Amman, *op. cit.*, p. 90.

¹⁶ Halecki, Oskar, *Dzieje Unji Jagiellońskiej*, Kraków, 1919, I, pp. 61-93.

Галицька держава впала в наслідок жадоби влади та інтриг бояр, а за впливи над західньо-українськими землями почалася боротьба Польщі, Литви, Татар, Угорщини та частинно Москви, яка, тоді найслабша з них, хотіла використовувати впливи митрополита Олексія (1354—1378 рр.), Теогностового наслідника. І тут вже видно фатальні наслідки помилки патріярха. В 1360 році бачимо його в Києві, де він намагається захопити юрисдикцію над всіма нашими єпархіями, що входили в склад русько-литовської держави. Одначе, проти нього виступив рішуче князь Ольгерд, так що він мусів скоро втікати в Москву. В наслідок заходів цього енергійного князя патріярх Філотей (1343-55, 1364-76) рр.) висвятив для русько-литовських земель митрополита Романа, але патріярший проти-кандидат Калікст I (1350-53, 1355-63 рр.) по смерті Романа в 1361 році не висвятив його наслідника, домагаючись від Ольгерда й інших князів пошани для московського митрополита Олексія.¹⁷ Цей патріярх вповні піддержав Москву, як це видно з його листів до Москви, Тверу й Смоленська.¹⁸

В наслідок короткого примирення візантійського імператора Івана V Палеолога, що в 1369 році зложив в Римі католицьке ісповідання віри, зайшла деяка зміна церковної політики патріярха Філотей, що числився з можливістю безпосереднього підчинення нашої Церкви юрисдикції Риму. Крім того, король Казимир Великий почав засновувати на наших землях латинські єпископські катедри, як напр. в Перемишлі й Володимирі (2. травня 1358 р.) і в Холмі (20. травня 1359 р.).¹⁹

Це, очевидно, було відром холодної води на москвофільську політику патріярха, але сам він не рішився відновити Галицької Митрополії, мабуть, через зобов'язання московському князеві. Щойно під сильним тиском українських єпископів і мирян, король Казимир був змушений домагатися від патріярха Філотей піднести галицького єпископа Антонія до достоїнства митрополита, загрозивши йому, що у випадку відмови, він підчинить цілу Галицьку Митрополію юрисдикції Риму.²⁰

Ця погроза короля мала добрий наслідок і патріярх відновив Галицьку Митрополію в 1370 р. та підчинив їй такі єпископства: Галич, Перемишль, Холм, Володимир і Турів,²¹ але рівночасно для прослідження справ Церкви на Русі вислав туди свого апокрисарія, Кипріяна Цамвлака, Болгарина, з номінацією на „Митрополита Києва і всієї Русі“ та з наказом, щоб по смерті Олексія йому була підчинена Московська Церква.²² Одначе, Москва його не прийняла в такому характері, тому він осів на русько-литовських землях, аж щойно по

¹⁷ Mikolsich-Müller, I, p. 320.

¹⁸ Ibidem, I, nrr. 264, 265, 266, 268, 269, 270.

¹⁹ Halecki, op. cit., I, pp. 52-63; cf. Theiner, Monumenta Poloniae et Lituaniae, I, nr. 786; cf. Abraham, op. cit., App. VI.

²⁰ Miklosich-Müller, I, nrr. 318, 319.

²¹ Ibidem, nr. 319.

²² Пресняков, А., Е. Образование велико-русского государства, Спб, 1918, ст. 314-16.

смерті Олексія в 1378 р. Кипріян виїхав в Москву і по довгих спорах з проти-кандидатами Піменом і Діонісієм, він був там визнаний. В 1387 р. бачимо його в Галичі й Луцьку.

Тим часом, в 1391 р. помер галицький митрополит Антоній, що ще перед своєю смертю просив патріярха висвятити на його місце ченця Симеона,²³ а якби Симеон помер ще перед відповіддю патріярха, то хай молдавський воевода іменує адміністратора для Галицької Митрополії.

Не ждучи відповіді патріярха, литовський князь і польський король, Ягайло, іменував сам кандидатом для Галича луцького епис-

Галицький митрополит Григор барон
Яхимович (1860—1863)

копа Івана, пишучи в цій справі листа до патріярха Антонія IV (1389—1390, 1391—1397). Патріярх вислав на Русь архієпископа Вифлеєму, Михайла, в 1393 р. для поладнання на місці справи Галицької Митрополії.

Тим часом, Митрополит-номінат Іван, вибрався також особисто до Константинополя, але з якихсь причин відмовився явитися на Синод, де мали розглядати закиди Кипріяна проти нього, — тому він був позаочно екскомунікований у вересні 1393 р.,²⁴ а патріярх виявив бажання злучити Галицьку Митрополію з Молдавією. Тепер Ягайло загрозив повною латинізацією митрополії, тому митрополит Кипріян скоро з'явився на Україні.²⁵

І тут сталася несподівана подія:: Кипріян і Ягайло по особистій

²³ Miklosich-Müller, II, nr. 427.

²⁴ Ibidem, II, nr. 441.

²⁵ Halecki, O. Rome et Byzance au temps du grand schism d'Occident, in Coll. Theol., Lwow, 1937, pp. 447-532.

зустрічі й розмовах постановили разом працювати для загальної єдності Церкви.²⁶ Вони також просили патріарха Антонія затвердити на Галицькій Митрополії згаданого луцького єпископа Івана та прилучитися до акції для об'єднання цілої Церкви. Все ж таки, справа Митрополита-номіната Івана не була вирішена, ані патріарх не іменував іншого митрополита, не зважаючи на те, що важкі політичні відносини цього вимагали, і цим, по-волі чи по-неволі, причинився до внутрішнього послаблення нашої Церкви так, що вона не мала сил протиставитися польонізаційним заходам Ягайла.

З другої ж сторони, як по персональній унії Польщі й Литви майже всі наші землі опинилися в межах польсько-литовського королівства, ціла Українська Церква була відокремлена від Москви. Завдяки плянам Божого Провидіння по Вселенському Соборі у Фльоренції в 1439 р. наша Церква зачала змагати до єдності з Римом.

ПЕРША СПРОБА РИМУ ВІДНОВИТИ ГАЛИЦЬКУ МИТРОПОЛІЮ

Хочемо згадати про спробу віднови Галицької Митрополії в часах папів Калікста III (1455—1458) і Пія II (1458—1464), тобто в пофльорентійських роках. Як відомо, Київським Митрополитом, що брав чинну участь у Фльорентійському Вселенському Соборі, був кардинал Ісидор. Одначе, по повороті з Фльоренції його не прийняла Москва і він розчарований важкими переживаннями в московській тюрмі не схотів залишитися в Києві, де його прийняв князь Олелько, але виїхав до Риму. Знаємо, що він висвятив єпископа Данила для Володимира й Берестя, разом із Константинопільським Патріярхом, Григором Маммою, і, мабуть, Митрополита Йоахима для Молдавії й Галича (1449—1451 рр.). І вже цей факт вказує, що в Римі думали тоді про віднову Галицької Митрополії.

Як московський князь Василь іменував безправно на місце Митрополита Ісидора, єпископа Рязанського, Йону, то цей скликав Синод московських єпископів і там перший раз в історії Церкви на Сході Європи зірвав формально єдність з Римом і Константинополем. На жаль, польський король Казимир в своєму договорі з князем Василем (31. серпня 1449 р.)²⁷ дозволив схизматикові Йоні виконувати юрисдикцію над єпископствами русько-литовської частини польського королівства. Канцлер литовського князівства, латинський єпископ Матій з Вильна, видав Йоні офіційну грамоту 31. січня 1451 р., якою підчинив йому згадані єпископства, при чому Йона домагався також підчинення єпископств Галицької Митрополії.

Деяке світло на лукаве поступовання польського короля і єпископа Матія кидає лист короля до св. Івана Капістрана, де просить його „прибути на Русь для навертання схизматиків, бо . . . приєднання Русинів не буде важким, це ж нарід, що шукає за добром. Він, хоч не є ознайомлений із світськими науками, в своїх поблудженнях не

²⁶ Miklosich-Müller, II, nr. 515.

²⁷ Акти Зап. России I, ч. 50, 51; Памят. древне-русс. канон. права I, ч. 66.

є затверділий, лише звичаї й природня любов до свого обряду здержує його від визнання папи та єдності віри.²⁸

Не важко дошукатися „християнської логіки“ в церковній політиці Польщі, як взяти до уваги, що її король ще недавно увязнив Митрополита Ісидора і не дозволив йому переїхати через Литву до Москви, а тепер просив наvertати „схизматиків“, очевидно, на латинський обряд.

Галицький митрополит Спиридон
Литвинович (1864—1869)

Однак, в Римі вважали Митрополита Ісидора канонічним „Митрополитом Києва, і всієї Русі“, бо, як папа Микола V в дні 8. лютого 1450 р. надавав Ісидорові єпископство Сабіни, то залишив йому Київську Митрополію „ін коммендам“, тобто вважав, що він з важливих причин в тому часі не може нею рядити.²⁹

Такий стан був в нашій церкві аж до 1. січня 1458 р., як Папа Калікст III іменував Галицьким Митрополитом Макарія з Сербії³⁰ і цим своїм рішенням відновив третій раз Галицьку Митрополію, бо згадує,

²⁸ Raynaldi, Annales. ad. an. 1451.

²⁹ Welykyj I. 128-130.

³⁰ Archivum Centrale Varsaviense, Metryka Koronna, XI, pp. 186-7.

що вона була колись частиною, Київської, де владичив теперішній єпископ Сабіни, тобто кардинал Ісидор. В своєму листі папа каже, що ця Церква не може бути довше без Пастиря, тому іменує ієромонаха св. Василя Великого з монастиря св. Кипріяна в Константинополі, Макарія, відомого своєю вченістю, чесністю життя, чистотою обичаїв, благоразумієм і знанням світських справ.

В іншому листі до короля папа каже, що своєю Апостольською владою за радою братів назначує Макарія із Сербії Галицьким Пастирем і йому доручає повну опіку в справах духовних і світських в цій Епархії.³¹

Не маємо певности чи митрополит Макарій дійсно обняв свій престол, бо в 1467 р. бачимо його на Закарпатті.³² З листа ж папи Пія II з 11. вересня 1458 р. до латинського архієпископа у Львові, Григора де Санка та перемиського єпископа Миколи Бланковича, довідуємося, що якийсь „син беззаконія“ („фільюс ініквітатіс“) загарбав все майно, всі архіви й акти Галицької Митрополії, тому папа наказує, щоб усе це було митрополитові Макарієві повернене, а на винного каже наложити екскомуніку. Як і чи взагалі було виконане це рішення папи Пія II, - невідомо.

Ще цього самого року король звернувся до папи з проханням іменувати на Київську Митрополію ченця Григора з монастиря св. Дмитрія в Константинополі, вірного товариша кардинала Ісидора в його унійних змаганнях. І Пія II буллою з 3. вересня 1458 р.³³ іменував його „Митрополитом Києва і всієї Русі“, бо „погибельний син Йона присвоїв собі це достоїнство й уряд“. Таким чином в Галичі не вдалося відновити Митрополії через спротив короля, бо Галич підчинено митрополитові Григорові, який одержав новий титул: „Митрополит Києва, Галича і всієї Русі“. Галичем управляв Вікарій Київського Митрополита, що резидували в Крилосі, а згодом у Львові. Щойно Київський Митрополит, Йосип II Солтан (1507—1521 рр.) формально підчинив собі Галицьку Митрополію. Це рішення Митрополита Йосипа II було реакцією на зарядження польського короля Жигмонта (Великдень 1509 р.), що галицькі єпископства мають підлягати юрисдикції латинського архієпископа у Львові, який має іменувати для Галича свого „намісника“.³⁴

В 1522 р., після смерті Йосифа II, король іменував для „Греків в Галичині й на Поділлі“ латинського єпископа Вернарда Вільчека, надавши йому титул архимандрита, і він мав заряджувати єпархіями Галицької Митрополії.³⁵ Одначе, єп. Вільчєкові не вдалося їх опанувати. Врешті, король був змушений іменувати в 1539 році єпископа Макарія Тучапського для Галича з осідком у Львові.³⁶

Єпископ Макарій у 1540 р. зрікся намагання відновити Галицьку

³¹ Ibid., XI, p. 189.

³² Amman, op. cit. 197.

³³ Welykyj I, pp. 145-7.

³⁴ Harasiewicz, M. Annales, pp. 92 seq.

³⁵ Turgenev, J., Supplementa, nr. 52.

³⁶ Harasiewicz, op. cit., pp. 94 seq.

Митрополію й погодився бути якби „намісником“ Київського Митрополита Макарія (1534—1563), якому навіть мав віддавати половину своїх доходів.³⁷ Єпископ Макарій Тучапський зачинає безперервний ряд Галицько-львівських єпископів, з яких деякі були рівночасно Київськими Митрополитами.

РИМ ВІДНОВЛЯЄ ГАЛИЦЬКУ МИТРОПОЛІЮ

По розборах польського королівства при кінці XVIII ст. частина західньо-українських земель опинилася під Австрією. Нові кордони розділили Українську Церкву, так що в границях Австрії залишилися єпархії: галицько-львівська, перемиська та частина холмської. Все ж таки, і в Римі й на Московщині їх вважали складовою частиною Київської Митрополії, яку часово скасувала Москва.

Для кращого зрозуміння справи скажемо дещо про долю тієї Митрополії на початку XIX ст. Отож, по смерті Київського Митрополита Теодосія Ростонького, 25. січня 1805 р., цар Олександр I. іменував його наслідником Гераклія Лісовського, але лише „Митрополитом Уніятської Церкви в Росії“, та без точного означення його постійного місця осідку, тобто, створив Київську Митрополію „ін партібус“. Митрополит Лісовський перед своєю смертю в 1809 році виведав згоду царя на номінацію Григора Кохановича його наслідником, і він виконував цей уряд у 1809—1814 рр. Рівночасно цар Олександр I. ерегував скасовані єпархії у Вильні, Полоцьку, Луцьку та Бересті.

Характеристичною тим часам була т. зв. епiкiя, списана за згодою царя 16. січня 1810 року, де митрополит Коханович і єп. Булгак виявили Папі Пієві VII свою відданість, бо з огляду на воєнні дії та неможливість комунікації з папою, який був у полоні Наполеона, вони покористувалися конституцією папи Климента VIII та рукополагали єпископів на новоереговані царем єпархії з тим, що будуть просити в папи їх затвердження, як згадана перешкода уступить. Цар потвердив „епікію“ 21. березня 1810 р. і вона була переслана до рук Пія VII через Віденського Нунція, архієпископа Северолі.

В часі консекрації згаданих єпископів у січні 1811 р. у Вильні згаданий документ був перечитаний публічно й підписаний святиелями.³⁸

По смерті Митрополита Кохановича „Київська Митрополія ін партібус“ була опорожнена аж до 1817 року, бо справи Віденського Конгресу зайняли всю увагу царя Олександра I. Щойно в 1817 р. єпископ Йосип Булгак одержав номінацію і зараз же звернувся до Риму з проханням про своє затвердження та про надання київській митрополії постійного місця осідку. На жаль, латинський архієпископ, горовісний Сестшенцевіч, що стільки лиха накоїв Українській Церкві

³⁷ Turgenev, op. cit., pp. 145 seq.

³⁸ Theiner, A., Die neuesten Zustände der Katholischen Kirche in Polen und Russland, 1841. р. 328 seq.

від часів Катерини II, і цим разом спаралізував цілу справу й Апостольська Столиця іменувала Митрополита Булгака митрополитом-делегатом „для всіх східніх католиків Польщі й Росії“ з повними митрополічними правами (22. листопада 1818 року).

Як видно з вище сказаного, Київська Митрополія фактично не існувала, тому мусіла виринути думка про віднову Галицької Митрополії. Тим більше, що польська ієрархія зараз по прилученні Галичини до Австрії виявила сильні тенденції підчинити собі й східніх католиків, як це бачимо з протесту галицького єпископа й київського Митрополита, Лева III Шептицького, до Відня з 17. липня 1774 року. Австрійська цісарева Марія Тереса окремими декретами з 28. липня 1774 і 15. лютого 1777 рр. домагання Поляків відкинула, наказавши держатися папських конституцій про заборону переходу з грецького обряду на латинський. Це було доведене до відома папи Пія VII і він своєю конституцією з 13. червня 1802 р. піддержав повні цю заборону.³⁹

По смерті Митрополита Лева III Шептицького в 1779 р. його наслідником на Київському престолі став згаданий Теодосій Ростоцький, але рівночасно австрійський уряд із чисто державних рацій висунув плян відновлення галицької митрополії, до якої увійшло б і Закарпаття, а першим митрополитом мав бути єпископ Мукачева, Андрій Бачинський. На жаль, впливи Мадярів у Відні до цього не допустили. Все ж таки, вже на другий рік перемиський єпископ Максим Рилло, та львівський Петро Білянський, звернулися з тією самою проською до імператора Леопольда II, але й тепер безуспішно.

По третьому розборі Польщі галицьке правительство вислало до Відня таку саму пропозицію, але й тепер не було відповіді. Що гірше, з кол польської ієрархії зачали надходити до Відня домагання в 1803 році, щоб по смерті українських католицьких Владик у Галичині їх престолів уже не обсаджувати, але підчинити їх юрисдикції латинських єпископів. З тієї причини новий єпископ Перемишля, Антін Ангелович, та львівський єпископ, Микола Скородинський, ще того самого року вислали до Відня Генерального Вікарія, барона Михайла Гарасевича, щоб там особисто впливав на відновлення Галицької Митрополії.

Та, одначе, Відневі не було до цього по програній під Австерліцом, там думали про рятунок імперії від повної катастрофи. Тим часом, єпископ Скородинський помер, а єп. Ангелович сам заряджував Львовом, Перемишлем та Холмом, тому справа Митрополії стала дуже пекучою.

До того ж, як помер митроп. Ростоцький, цар Олександр фактично київську митрополію скасував і замінив її на митрополію „ін партібус“. Отже всі ці події стали причиною, що імператор Франц I. 11. вересня 1806 року згодився іменувати єпископа Ангеловича Галицьким Митрополитом і в тій цілі вислав до Риму відповідне письмо до папи Пія VII.

Саме тоді в Римі була актуальною справа затвердження Гераклія

³⁹ Harasiewicz, op. cit., p. 684.

Лісовського на київській митрополії, а в Римі вважали галицькі єпископства її складовою частиною. Тому імператорові було вислане відмовне письмо з такими мотивами: 1. на Русі не було двох митрополій; 2. архієпископ Лісовський уже одержав юрисдикцію для всіх східніх католиків на Русі; 3. у Львові є вже один латинський митрополит; 4. Василяни не будуть вдоволені. Це останнє, мабуть, з уваги на Ангеловича, який не був Василянцем, бо від Замойського Синоду в 1720 р. витворилася у нас практика, що кандидати на єпископів, як

Галицький митрополит Пiosif I
Сембратович (1870—1882)

не були Василянами, то бодай на короткий час мали стати ченцями цього Чина.

У відповідь на те імператор зажадав від єп. Ангеловича історичних доказів, що в Галичі була колись митрополія, подати реєстр митрополитів, як також в'яснити правне відношення митрополита до Василян. Всі ці справи були в'яснені й імператор ще раз домагався в Римі відновлення Галицької Митрополії. Одначе, в Римі цим разом вимагали, щоб нова Митрополія заховала всі декрети Замойського Синоду, та щоб Київський Митрополит, Гераклій Лісовський, зрікся своїх претенсій до всіх єпархій бувшої Галицької Митрополії. Так обережно діяв Рим. Врешті, Нунцієві у Відні, архієпископові Северолі, вдалося переконати Св. Конгрегацію для Поширення Віри, що Митрополит Лісовський не має номінації на галицькі єпископства, ані не є затверджений Римом як Галицький Митрополит. Щож торкається декретів Замойського Синоду, що тільки Василяни можуть бути українськими єпископами, або світський духовний затверджений Римом, то це є заховуване в згаданих єпархіях.

Оттак, по усуненні всіх сумнівів Папа Пій VII. своєю буллею з 24.

лютого 1807 року наново ерегував історичну Галицьку Митрополію по 400 роках перерви. З огляду на важність буллі подаємо її більші уступи в українському перекладі.

Папа, між іншим, писав: „Пій єпископ, слуга слуг Божих. На вічну пам'ятку . . .“ По звичайному вступі Папа писав: „Щасливої пам'яті Папа Климент VIII, наш попередник, і Михайло III, Київський Митрополит, за згодою інших руських єпископів відбув Синод у місті Бересті, та торжественно довершив єдність Руської Нації з Апостольською Столицею, а для її завершення вислав до Риму двох єпископів, — цю Націю до єдності з св. Католицькою Римською Церквою прийняв і цю єдність своїм апостольським листом з 23. грудня 1595 р., що починався словами „Великий Бог“, потвердив, — як також іншим листом „Належить Римському Архидієєві“, цей Папа дав Київському і Руському Митрополитові власть затверджувати в імені Апостольської Столиці суфраганів того ж обряду, перебуваючих у Польщі, і їх згідно з тим обрядом консекрувати.

„Апостольська Столиця в різних часах видала інші зарядження для Руської Нації, головно через Конгрегацію Преподобних Братів наших, кардиналів св. Римської Церкви, що займаються справами поширення віри. Пізніше ж за згодою бл. п. Папи Климента XI, нашого попередника, відбувся Руський Національний Синод у місті Замостю під головуванням бл. п. Єроніма Грімальді, архієпископа Едесси, тодішнього Нунція Апостольської Столиці в польському королівстві, а згодом кардинала св. Римської Церкви, і все на ньому упорядковане й постановлене та Папою Венедиктом XIII, нашим попередником, було провірене, щоб цього роду постанови й зарядження в церковній дисципліні залишилися на майбутне.

„Згодом з причини різних нещасть, а головно через зміну земних володарів на тих землях, де є руські церкви, стало конечним, щоб Апостольська Столиця рішала, бо ж наш безпосередній попередник, бл. п. Папа Пій VI. ерегував єпархію цього Руського Обряду в місті Супраслі, в краю Найдост. короля Пруссії, як також не занедбав він нічого в справі Київської Митрополії й інших єпархій цього Обряду, що найшлися в російській імперії.

„Ми, одначе, бачимо, що католицький нарід Руського Обряду, підлеглий єпископам Львова, Холму й Перемишля, через прохання Найдостойнішого в Христі сина Франца I, імператора Австрії, Чехії та Апостольського короля Угорщини, під якого володінням перебувають, а колись належали до Київської Митрополії. Так, як і єпископи, не мають можливости користати з рад свого Митрополита, тому згаданий імператор і король Франц у широму бажанню духового добра руським громадянам Галицького королівства, своїм листом просив нас усильно, щоб вийняли з-під юрисдикції Митрополита й Архієпископа Київської Церкви: Львівську єпархіальну катедру, перемінену Папою Іваном XXIII його письмом, виданим у Римі 28. серпня 1410 р. (Папа має тут на думці латинську Архієпархію — I. Н.), в третьому році свого понтифікату, на Галицьку Митрополію під покровом Преч. Діви Марії, а згодом привернену до стану звичайної єпархії.

„Тепер ми цю Церкву ерегуємо на Митрополітальну разом із титулом Галицької Епархії, якої територія є в її границях, як також годимося, щоб Холмська й Перемиська Епархії до цієї Львівської Митрополії належали, як також щодо права номінації для них єпископів і їх канонічної інституції.

„Ми добре знаємо вимоги часу й місця та численні важкі труднощі, що перешкоджають Київському Архиепископові виконувати свій уряд над руським народом Галицького королівства, та про велику konieczність духової опіки над ними, тому виконуючи наш Апостольський Уряд ідемо назустріч проханням і домаганням імператора й короля Франца, як лише в Бозі можемо.

„Тому, користаючи з нашого Апостольського Уряду, Преподобному нашому Братові Антонієві Гавриїлові, Архиепископові Петри, церков Вітерба й Тускани, злученими канонічно з тим єпископством, і нашому та Апостольської Столиці Нунцеві у Відні в Австрії, оцим доручаємо й наказуємо, щоб або сам, або через якусь церковну особу, ним для цього делеговану, повідомив також нашого Преподобного Брата, Гераклія Лісовського, Архиепископа Полоцького, тепер через опорожнення Київської Митрополії, тієї ж Церкви Адміністратора, бо віддавна Церква Галицька була злучена з Київською Митрополією, хай делегованою нами Апостольською Властю, заховавши все, розділить і відлучить згадані Церкви Руського Обряду у Львові, Холмі й Перемишлі, передтим суфраганії Київської Митрополії, від зверхности і юрисдикції Церкви й Архиепископа Київського, яка є поза владою імператора й короля Франца, і хай відділить, розлучить і розрешить, і на майбутне відділені й тепер від Архиепископа і Пастиря тієї ж Київської Церкви незалежними проголосить. Епархіяльні Церкви Руського Обряду у Львові, Холмі й Перемишлі, дотепер підлеглі Київській Архиепископській Церкві, розлучені й відділені, хай на всі майбутні часи злучяться з Львівською, яка зветься Галицькою Церквою . . .

„Ми певні, що злука Пастиря Львівської і Галицької Церкви вийде на славу Всемогутнього Бога, Пречистої Диви Марії і св. Апостолів Петра й Павла та до піднесення католицької віри, і буде прикрасою всієї воюючої Церкви. Єдність Церков Руського Обряду з Митрополітальною в одному Архиепископі, що згідно зі звичаєм Архиепископів того Обряду має паллію і хрест, та інші привілеї, прерогативи, почесні й права, що належать достоїнству Архиепископів, які по всі часи будуть займати Львівську й Галицьку катедру, хай мають, уживають, виконують і користають, — хай нашою Апостольською, делегованою властю, на вічність ерегує й установить, щоб обіднані Львівська й Галицька Церкви все, що такі ж Руської Нації й Обряду Архиепископи в своїх містах виконували по закону, або через звичай і ужиття, і все інше хай мають держати, користуються, чинять і виконують свобідно й дозволено з повним і повсякчасним авторитетом, — і це в нашому імені хай заявить і наділить.

„Інші згадані Епархіяльні Церкви, Холмську й Перемиську, хай в нашому імені вийме з-під права і залежности Київських Архиепи-

скопів і їх звільнить, щоб порядок церковної ієрархії в цілому католицькому світі був захований, та назначить суфраганіями згаданого Архиепископства Львівського й Галицького, а єпископів тих церков, всі місця й особи, церковні й світські, що тепер живуть в їх Епархіях, Архиепископові Львівському і Галицькому, спільному Митрополитові, хай нашою властю на вічність віддасть і підчинить . . .“

В дальшому тексті булли Папа рішає справу дотації Митрополита та висловлює надію, що йому вдасться відискати всі добра Митрополії, забрані колись від неї. Він годиться, щоб імператор іменував кандидатів на митрополитів і суфраганів, зарезервувавши Апостольській Столиці право їх канонічної інституції. Митрополит одержав право пропонувати кандидатів на суфраганів і їх висвячувати згідно з правами, наданими Папою Климентом VIII Київським Митрополитам. Врешті, папа висловлює бажання, щоб у новій Митрополії були збережені постанови Замойського Синоду.⁴⁰

Окремим бреве з 16. березня 1807 р. папа назначив еп. Антонія Ангеловича першим Митрополитом відновленої Митрополії⁴¹ та наділив його палліюмом, символом повноти пастирського уряду, й дозволив його уживати в приписаних Апостольською Столицею днях. Сам Митрополит Ангелович був затверджений на Перемиській епархії Київським Митрополитом Теодосієм Ростоцьким у 1795 р. та консекрований Львівським єпископом Петром Білянським у дні 14. лютого 1796 року. Його торжественна інтронізація на Митрополичий Престол у Львові відбулася в дні 25. вересня 1808 року, саме 150 років тому.⁴²

Таки мчином Рим сказав своє слово. Історична Митрополія в Галичі по 400 роках важких досвідів, перерви та переслідування була відновлена на славу Божу й добро Української Церкви й народу. Галицька вітка Української Нації одержала свого окремого Пастиря, що мав вести її до кращого майбутнього, та до здійснення її небесних цілей і земних аспірацій у тійсній злуці з Престолом св. Петра, через який плила на нашу Церкву Божа благодать і заохота та підтримка в тяжких хвилинах її існування.

КІЛЬКА ДАТ І ФАКТІВ ЗА ОСТАННІХ СТОП'ЯТДЕСЯТ РОКІВ

Непевною була доля Галицької Митрополії вже в початках її відновлення. Наполеон здобув Відень 13. травня 1809 року, а московський солдат став своєю ногою на Волині, тому австрійська адміністрація втекла з Галичини на Буковину. Генерал Варшавського князівства зайняв Львів і вимагав від Митрополита Ангеловича зложення присяги вірності Наполеонові, але цей відмовився. Для уникнення репресій Митрополит потайки покинув Львів та виїхав на провінцію, але був схоплений у Сенечолі й увязнений у Стрию.

⁴⁰ Welykuj, op. cit., II, nr. 871; De Martinis, Iuris Pontificii de propaganda fide, Pars I, vol. IV, Roma, 1891, pp. 493.

⁴¹ Ibidem, II, nr. 872.

⁴² Harasiewicz, op. cit., pp. 771 seq.

По зайнятті Львова австрійською армією 21. червня 1809 року його звільнено з тюрми. В часі короткої окупації Галичини військами Варшавського князівства багато наших священників було вивезено до Люблина під замітом, що „вони із зарядження Митрополита Ангеловича намовляли людей громити польське населення“.

Галицький митрополит, кардинал Сильвестер Сембратович (1882—1898)

Другою великою перешкодою в розвитку нової Митрополії були постанови договору в Шенбруні з 14. жовтня 1809 року, де Москві приділено територію сьгоднішньої Тернопільської області з коло 400,000 вірними, тому Митрополит Ангелович створив у Тернополі окрему Консисторію, на чолі якої поставив пароха Терєбовлі о. Григора Ганкевича.

Одначе й до цієї частини нашої Церкви скоро зголосив свої претенсії згаданий уже нами горевісний латинський архієпископ Сест-

шенцевіч, але цар Олександр I прилучив її до луцького єпископства, а київський митрополит Григор Коханович передав її в опіку своєму генеральному вікарієві, жидачинському архимандритові, Корсакові, який скоро помер.

Митрополит Ангелович помер 9. серпня 1814 р. на 55-ому році свого життя,⁴³ тому адміністрація перейшла в руки генерального вікарія, історика, о. Михайла барона Гарасевича, а згідно з рішенням Віденського Конгресу згадана частина нашої Церкви вернулася до Австрії.

Імператор Франц I назначив 17. серпня 1815 року перемиського єпископа Михайла Левицького галицьким митрополитом, який був затверджений папою Пієм VII 8. серпня 1816 року.⁴⁴ Завдяки старанням цього енергійного митрополита були успішно поладнані матеріальні справи митрополії, як напр. одержано тоді добра в Залукві біля Галича та в Уневі, а спеціальними едиктами імператора з 9. березня 1824 р., 30. листопада 1826 р. та 22. травня 1841 р. були упорядковані матеріальні справи духовенства митрополії.

Бажаючи правдивого культурного розвитку свого народу, Митрополит Левицький зорганізував народне шкільництво та з великими труднощами виведив в імператора едикт з 25. квітня 1818 р., яким жива народня мова стала викладовою мовою в школах.⁴⁵ Не треба й говорити, що й цим разом митрополита Михайла обвинувачено у Відні, мовляв, він „хоче вбити клина між руським і польським духовенством“.

Цей митрополит зробив вилім у дотеперішній практиці писати пастирські листи в чужій мові, бо в 1821 р. написав він своє послання народньою мовою, зі звичайною тоді домішкою церковно-словянської мови. Але проти цього запротестував тодішній галицький губернатор барон Гавер 5. листопада 1822 р., кажучи, що руська мова є штучною мішаниною інших словянських мов і до неї він не має окремого цензора. На те одержав рішучу відповідь митрополита Михайла, що руська мова не є жадною мішаниною, але самостійною мовою великого народу, що говорить нею від найдавніших часів.⁴⁶

Іншим великим досягненням митрополита Михайла був цісарський едикт, що увів в українських гімназіях у Львові, Перемишлі, Самборі, Станиславові, Тернополі й Бережанах та в учительських семінаріях навчання катехизму в рідній мові. В наслідок його старань 31. липня 1851 року в Духовній Семінарії у Львові започатковано виклади в рідній мові.

Таким чином митрополит Михайло поклав перші сильні основи для повного релігійно-національного відродження нашого народу в Західній Україні. Його заходами повстала в 1848 р. „Руська Матиця“, що стала осередком праці для політичної еманципації Галичини. Рим високо цинив його працю для нашої Церкви й народу,

⁴³ Harasiewicz, p. 954.

⁴⁴ Welykyj, II, nrr. 876, 877, 878.

⁴⁵ Harasiewicz, pp. 998—1000.

⁴⁶ Harasiewicz, pp. 1000—1008.

а папа Пій IX 16. червня 1856 року іменував його кардиналом Вселенської Церкви. На жаль, уже 15. січня 1858 року перестало бити серце цього Великого Сина українського народу.

В ділянці церковної організації митрополит Михайло мав великі перешкоди. В договорі з 1809 р. частина території холмської єпархії була прилучена до Варшавського князівства, а в часі походу Наполеона ця спархія була знищена, бо напр. резиденцію єпископа

Галицький митрополит Юліян
Кувіловський (1899 -1900)

в Холмі Москалі перемінли на військову лікарню. По Віденському Конгресі створено „Варшавське королівство“ під протекторатом Москви, а цар Олександр I призначив холмському єпископові Фердинандові Цехановському дотацію та допустив його до Сенату. Його єпархія мала тоді 317 парафій, 400 світських духовних, 5 чоловічих монастирів і один жіночий, 15 семінаристів та 227,673 вірних.⁴⁷ Юрисдикція холмського єпископа розтягалася на всіх східних католиків у згаданому королівстві. На жаль, єпископ Цехановський на старість зовсім отемнів, а наслідником був іменований Василянн Пилип Шумборський, що був затверджений папою Пієм VII 29. січня 1830 року.⁴⁸

В наслідок нового кордону поставали труднощі у взаєминах Холму зі Львовом, як довідуємося з листів митрополита Михайла до Нунція у Відні, архієпископа Петра Уга, тому папа вийняв холмську спархію з-під юрисдикції митрополита та підчинив її, тимчасово, Апостольській Столиці в надії, що так можна буде легше домовитися

⁴⁷ Pelesz, J., *Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom*, Wien, II, p. 836.

⁴⁸ Welykyj ,II, nr. 889.

з Москвою. Саме в цьому часі новий цар Микола I запланував повну руїну нашої Церкви та почав переслідування українських католиків при допомозі Йосипа Семашка, що насильно та нечуваними досі методами довів північно-східні єпархії до т. зв. „добровільного возсоединенія“ з Московською Синодальною Церквою 22. листопада 1839 р.

Єпископ Шумборський видержав вірно аж до смерті, але його наслідник, Іван Терешкевич, затверджений папою Григором XVI, показався слабкою та уступчивою людиною і щойно в його часі Москва знищила частинно цю суфраганію Галицької Митрополії. По його смерті (1863 р.) папа Пій IX затвердив Івана Калинського (16. березня 1863 р.) на Холмській єпархії, але він був ув'язнений 3. жовтня 1866 р. та засланий до Вятки, де помер смертю ісповідника.⁴⁹

В наслідок дипломатичних заходів папи Пія IX цар Олександр II згодився прийняти на єпископа Холму о. Михайла Куземського, прихильника галицького панславізму, але йому не стало твердості характеру його попередника, тому розчарований у панславізмі вернувся до Львова і цим по-неволі прискішив повну русифікацію Холмської єпархії, яку інший галицький москвофіл, Маркел Попель, довів до „добровільного возсоединенія“ з Москвою.

Митрополит Григор барон Яхимович (1860-63 рр.), наслідник кардинала Михайла, повів далі працю по лінії свого попередника. В часі його недовгого владництва йшла гаряча дискусія, чи заховати нам кирилицю, чи прийняти латинську абетку до українського письменства на взір західніх і деяких південних Словян. Пекучою також стала справа відчищення нашого обряду від незаконно прийнятих деякими духовними, чужих практик, що відбігали від духа східнього обряду. Для вирішення останньої справи митрополит Яхимович задумав скликати до Львова Провінціальний Синод, але його ненадійна смерть не дозволила цього здійснити.

Адміністрацію Митрополії перебрав Єпископ-Помічник Спіридон Литвинович, що 28. вересня 1863 р. був затверджений папою Пієм IX на митрополії.⁵⁰ Його великою заслугою було прискішення канонізаційного процесу св. Йосафата, Архієпископа Полоцького, замученого за єдність Церкви. Папа Пій IX своєю буллою з 6. липня 1867 р. проголосив цю радісну для українських католиків подію цілій Католицької Церкви.

Другою важливою подією, що сталася в часі митрополита Спіридона було взаємне порозуміння української і польської ієрархії в міжобрядних справах, що було завершено підписанням т. зв. „Конкордії“ в Римі 17. липня 1863 року, яка аж до найновіших часів залишилася основою співжиття (хоч Поляки її дуже часто не додержували) східніх і західніх католиків на терені Галичини.

Сама „Конкордія“ складалася з 5-ох артикулів: 1. зміна обряду заборонялася, хіба за спеціальною згодою Ординарія і тільки через

⁴⁹ Pelesz, op. cit., II, p. 849; Лужницький (ст. 669) зазначає, що „смерть владки Калинського окутана тайною. Він помер нагло, в тиждень по своїм приїзді до Вятки на заслання“.

⁵⁰ Welykuj, II, nr. 987.

Апостольську Столицю; всі духовні, яким доказано „хапання душ“, мають бути покарані згідно з конституцією папи Венедикта XIV; 2. другий артикул нормував справи літургічних функцій духовних обох обрядів; 3. третій справу уділювання св. Тайн; 4. четвертий артикул нормував справи мішаних подружж, як напр. вінчає парох нареченої; сини з такого подружжя йдуть за батьком, а дочки за матірню; 5. духовні обох обрядів можуть собі помагати; першенство почесті між ієрархією і духовенством обох обрядів іде за роками консекрації й хіротонії, а не за приналежністю до одного чи другого обряду.

На всякий випадок була усунена причина довговікових непорозумінь, бодай теоретично, бо в практиці мали більше значення привязання й твердість кожного вірного до свого обряду. Все ж таки, завдяки Апостольській Столиці українські католики одержали повну рівноправність у міжобрядовому співжитті.

По смерті митрополита Спіридона (4. червня 1869 р.), дотеперішній адміністратор перемиської єпархії, титулярний єпископ Нанзіанзу, Йосип Сембратович, був іменований на митрополію та затверджений папою Пієм IX (26. червня 1870).⁵¹ В часах владитства митрополита Йосипа I, нашому громадянству загрожували дві небезпеки: одною була діяльність „панслявістичної партії“, т. зв. москофільства, та загально поширене пиянство. Одне й друге загрожувало народові в духово-моральній та національно-культурній царинах.

Сильне намагання Поляків, в яких руках опинилися уряди австрійської адміністрації в Галичині, при байдужості, а то й активному поперті центрального уряду у Відні, — підсилили орієнтацію наших панслявістів на Москву. Москва ж, посилаючи до Галичини свої „пособія“, вимагала не лише зради своїх національних аспірацій, але й апостазії від віри. Типовим прикладом цього може бути особа холмського єпископа Михайла Куземського, галицького панслявіста, що стрінувшись з Москвою віч-на-віч, зрезигнував з своєї єпархії, бо не хотів кривити душею. З уваги на поширений згаданий рух між духовенством і вірними, що було реакцією на польські затії проти українського відродження, він уважався виявом патріотизму, головно серед групи т. зв. Свято-Юрців, може й тому митрополит Йосип I не зразу взявся за його викорінення.

Для нього було не менше важною справою повести сильну акцію проти пиянства на цілій території митрополії, бо інакше не можна було сподіватися повного релігійного відродження народу. Митрополит заохочував духовенство й вірних закладати по парафіях „Братства Тверезости“, якого члени складали в церквах присягу повздержуватися від пиття алкоголю. Ця його акція прибрала широкі розміри і цим митрополит поставив проти себе великих землевласників, у подавляючій більшості польської національності, що в своїх добрах мали нераз по кілька горалень, а в корчмах наші люди пропивали не лише свої вузькі ниви, але й останню свитину. З тих причин до Відня й Риму понеслися проти митрополита обвинувачення, мовляв, він

⁵¹ Ibidem, II, nrr. 953, 954, 959, 969-70.

„веде шкідливу державі роботу, і хоче вбити клина між польським і українським населенням“.

При тому найбільшим закидом проти митрополита було, що „він занедбав боротьбу проти галицького панславїзму“, дарма, що саме тоді великий папа Лев XIII особисто сприяв такому рухові в загальноєвропейському масштабі, маючи на думці можливість приведення всіх Словян до єдності з Апостольською Столицею. Такі надії папи висловив у своїй Енцикліці п. з. „Гранде Мунус“, якою запровадив літургичне свято Апостолів Словян, св. Кирила й Методія, в цілій Католицькій Церкві. В промові ж до словянської делегації (1881 р.) у Ватикані папа це ще раз підкреслив. В рамках цієї панславїстичної акції папа gratулював цареві Олександрові в 25-ті роковини його володіння через віденського Нунція, архієпископа Якобіні, та окремим листом із 12. квітня 1880 року. Може й дійшло б було до єдності, якби не вбивство царя, бо його син Олександр III попав під виключний вплив оберпрокуратора св. Синоду, Победоносцева, фанатика московського православ'я.

Отож, перехід о. Івана Наумовича, пароха Гниличок у Галичині, на московське православ'я послужив галицьким Полякам для сильної акції проти митрополита Йосипа I, в надії, що він здержить свою проти-пьянську акцію, але митрополит не поступився, тому був змушений зрезигнувати з свого престолу в 1882 році й виїхати до Риму, де працював у св. Конгрегації для Поширення Віри.

Адміністратором митрополії був іменований його небіж, проф. д-р Сильвестер Сембратович, титулярний єпископ Юліянополісу, львівський коадьютор, що 26. березня 1885 року був затверджений на митрополита.⁵² За нього дійшло до здійснення реформи Чина Василіян, переведеної Ісусовцями, що спершу викликала вороже наставлення нашого громадянства, бо напр. до Відня їздила делегація з домаганням її заперестати,⁵³ але реформа вийшла на велике добро нашій Церкві й народові.

Митрополит Сильвестер став на чисто національно-самостійницькому становищі в релігійно-церковних та в народніх справах, змагаючи рівночасно до повної еманципації нашого обряду від московських синодальних впливів, через які Москва агітувала в Галичині за переходом на православ'я. Митрополит постановив перевести повну українізацію нашого обряду в дусі Замоївського Синоду.

За старанням митрополита Сильвестра папа Лев XIII згодився на відбуття Провінційального Синоду у Львові в 1891 році.⁵⁴ Синод відбувся в атмосфері: „як найдалше від Москви“, тому в деяких справах посунувся ще далше як Замоївський Синод, бо, не зважаючи на найновіші заборони папів Григора XVI і Пія IX, апробував нові західні практики, і тому не завів бажаної однообразности в обрядах, але заохотив деяких духовних, званих „западниками“, приймати навіть без апробати своїх ієрархів зарядження Риму, призначені для західних

⁵² Welykuj, II, nrr. 996, 999, 1001-1007.

⁵³ Баран, С., Митрополит Андрей Шептицький, Мюнхен, 1947, ст. 15.

⁵⁴ Welykuj, II, nr. 1010.

християн, без уваги на те, чи вони підходили до духа нашого обряду, чи ні.

Папа Лев XIII у своїй бесіді до української делегації в дні 29-го

Галицький митрополит Андрей граф Шептицький, ЧСВВ
(1900—1944)

травня 1893 р. взивав таких духовних до послуху своїм єпископам та заборонив усякі самовільні зміни в обрядах нашої Церкви.

В своїх далекосяглих плянах щодо Української Церкви папа Лев XIII доручив був св. Конгрегації Поширення Віри виготовити пляни для створення Українського Патріярхату для Галичини й Закарпаття,⁵⁵ чим був би сповнив вікову мрію українського народу. Бо, як відомо, вже в половині XVII ст. два наші великі митрополити: католицький — Велямин Рутський, та православний — Петро Могила,

⁵⁵ Лужницький, цит. твір, ст. 536.

широ бажали створити такий патріархат, бо тільки так надіялися об'єднати цілу нашу Церкву.

Цей великий папа за Урбаном VIII пригадав українській делегації в Римі в 1895 році, що була там із нагоди 300-річчя Берестейської Унії, що Божою Волею є, щоб через український нарід був приведений цілий Схід до єдності з Апостольською Столицею. Лише сильний спротив політичних чинників Австро-Угорщини перешкодив в єрегуванню Українського Патріархату. Видвигнення цієї великої ідеї, що могла б стати основою до об'єднання не лише українських християн, але й усіх східних християн з Римом, перейшло до нашої історії як цінний заповіт папи Лева XIII для нас і дорога спадщина його наслідникам на Престолі св. Петра, які в слушному моменті її переведуть у діло.

Не треба й казати, що престиж Української Церкви в Галичині в часах митрополита Сильвестра Сембратовича дуже зріс, а сам він був креований кардиналом 29 листопада 1895 року. Він помер у 1899 році, а по короткому владіцтві митрополита Юліяна Куїловського на Галицькій Митрополії засів нащадок українського боярського роду, митрополит Андрей Шептицький, якого владіцтво розтягнулося на понтифікати п'ятиох визначних Папів модерного часу.

Митрополит Андрей Шептицький зачав нову, світлу добу життя не лиш Галицької Митрополії, але всієї Української Церкви. Кожний день його довгого й благословенного життя є позначений чинами, що мали історичне значення в сучасності й матимуть у майбутності.

Не маємо смілости, ані не є можливим дати приблизну синтезу його многогранної діяльності в оцій короткій праці, бо на цю тему появилася вже багато більших і менших публікацій ще за життя митрополита, як також по його смерті.

Папа Пій XI у своїй важливій для нашої Церкви Енцикліці з 23 грудня 1945 року,⁵⁶ подаючи коротенький історичний огляд розвитку й діяльності нашої Церкви, має слова найвищого признання про побожне життя, діяльність та великі заслуги ревного митрополита Андрея, його працю над двигненням релігійно-національного життя українського народу, бо в тій цілі митрополит підніс рівень богословських та філософських дисциплін, що дорівняли західнім університетам. Папа Пій XII високо оцінив заслуги митрополита для української культури.

Тут хочемо згадати про змагання митрополита Андрея, що виходили поза рамки його праці в Галицькій Митрополії. Це його змагання об'єднати всю Східню Церкву з Петровим Престолом у Римі, бо це було найбільш характеристичною прикметою його особи й діяльності, що просякала його щоденні діла.

Знавець Східньої Церкви, німецький історик Амманн, каже, що митрополит Андрей був володарем свого народу, а в своїй праці для Церкви старався перебороти значення слова „Замість“. Він хотів знайти форму обряду, що була б доступна всім Українцям. Він без-

⁵⁶ „Orientales Omnes.“ in AAS, XXXVIII, pp. 33 seq.

застережно змагав до церковного й культурного вирівняння всього народу України. Таким чином у його часах у духовому обличчі Української Церкви наступила зміна. Митрополит бажав переродження всього церковного життя в східньому обряді.⁵⁷

Вже по першій революції в Московії в 1905 р. митрополит Андрей мав сильне переконання, що надходить час, коли там можна буде вести свободніше працю за об'єднанням Церкви. І вже в 1907 р., маючи широкі повноваження від папи Пія X, він їздив в тій цілі в Московію.

Сам митрополит Андрей був переконаний, що в ділі об'єднання нашої Православної Церкви, як також і інших Східніх Церков, основне

Гатиський митрополит Іосиф II Сліпий
(1944—)

значення матиме оснування Українського Патріархату, найрадніше в Києві, з огляду на його історичне значення в Україні й на Сході Європи. Цей Патріархат буде в злуці з Престолом св. Петра в Римі, але заховає строго всі старовинні традиції й обряди Східньої Церкви. Це митрополит Андрей підкреслював часто в своїх публичних промовах та приватних розмовах із видатними людьми.⁵⁸

Ці змагання митрополита не були тайною для Москалів і чемпіонів „московського православ'я“. Це можна бачити з телеграми московського генерала Маклякова, висланої з Галичини в Москву на початку першої світової війни. Вона звучала: „Шеф Штабу Макляков повідомляє, що Ватикан намагається завести унію в Росії при допоміж

⁵⁷ Ammann, *op. cit.*, p. 646.

⁵⁸ Баран, С., ц. т. ст. 121.

львівського уніятського митрополита, графа Шептицького, що є втаємничений у плянах і діяльності Риму. Шептицький у Львові підготовляв місійну діяльність у Росії, він потайки їздив до Росії і дав католицьким священикам дозволу служити в східньому обряді. Переписка відносно участі митрополита й Ватикану в поступі унійного руху в Росії potwierджується захопленими документами в Митрополічій Курії у Львові“.

На жаль, ця кореспонденція Митрополита була вивезена в Москву й досі ми не можемо мати повного образу його унійної діяльності ще до першої світової війни, бо сам він, радніше, говорив про свої пляни на майбутнє, як про свою минулу діяльність. Це вже було одною з прикмет його характеру.

Згаданий історик Амманн вважає митрополита Андрея одним із найвизначніших наших митрополитів. Він каже, що вже його духові здібності, його розумні розв'язки важливих проблем, його твердість і глибока релігійність, піднесли його понад попередників і сучасників. У краю не було культурної ділянки, якою він не цікавився б. Маючи рідкісну освіту, одухотворену любовю свого народу, він зробив Українців дітьми св. Католицької Церкви. За нього релігія селян, як Поляки звикли називати Українську Церкву, стала вірою освіченої верстви.⁵⁹

Інша міжнародня публікація, говорячи про останні роки життя й діяльності митрополита Андрея, має подібну, але дещо відмінну його характеристику. Там кажеться: „Великий митрополит Шептицький, виконуючи свої пастирські обов'язки, інформував про все Апостольську Столицю, прохаючи вказівок та спеціальних повноважень. Він — Пастир, що з міщанином був міщанином, з селянином селянином, із священиком священиком, з аристократом аристократом — маючи дуже сильне привязання до Престолу св. Петра, гарячо бажав померти, щоб залишити своєму народові повсякчасний заповіт бути вірним Престолові св. Петра“.⁶⁰

Ця вірність була силою його життя й діяльності, і він заховав її до останньої хвилини свого життя. По його смерті 1. листопада 1944 року його наслідником став архієпископ проф. д-р Йосип Сліпий, затверджений папою Пієм XII з правами наслідства на Галицькій Митрополії.⁶¹

У важкому часі засів Митрополит Йосип II на Галицькому престолі. Большевицький атеїзм, підчинивши собі Московську Православну Церкву, використав її, як це робили колись царі, для знищення Галицької Митрополії. І большевизм послужився виробленими в царських часах методами. Колись царі Микола I та Олександр III робили це руками Семашка та Попеля, — так же ж само й тепер большевики послужилися нашими руками та вивезли поголовно всю нашу ієрархію, багато духовенства й вірних до таборів смерті на Сибірі.

⁵⁹ Ammann, op. cit., p. 647.

⁶⁰ La Chiesa del Silenzio guarda a Roma, Roma, p. 415.

⁶¹ Welykyj, II, nr. 1097.

Таким чином Галицька Митрополія по „добровільному возєдненню“ з московським патріархатом для большевицького безбожного режиму якби перестала існувати. Одначе, в переконанні Вселенської Церкви, страждаючої ієрархії, подавляючої більшости духовенства й мас вірних на рідних землях, як також на чужині, вона існує дальше, дарма, що загнана безбожною владою в катакомби. Вона живе й житиме в серцях мільонів вірних людей. В історії Вселенської Церкви нераз були важні мєменти. Бувало, що папи, патріярхи й митрополити переживали подібну долю, але навіть найжорстокіше насилля світської влади не знищило їх віри, а воля терпіти для Христа родила нову силу й завзяття видержати вірно до самого кінця. І з Божою поміччю приходила перемога.

Так буде з Українською Церквою й Галицькою Митрополією. Кров св. Мучеників, проллята вірними синами українського народу за єдність не лише Галицької Митрополії, але й цілої нашої Церкви з Престолом св. Петра, стане благословенною почвою для росту Євангельського зерна в усій Україні. І, здається, що вже недалекий час сповнення вікової мрії українських християн: заснування Українського Патріярхату, який планували й підготовляли наші Великі Митрополити Рутський, Могила і Шептицький, маючи піддержку Престолу св. Петра. Здійснення цієї великої мрії стає більше реальним ще й тому, що на Престолі св. Петра вже майже 20 років засідає один із найбільших Римських Архиєреїв, Папа Пій XII, що оточує своєю великою любовю нашу Церкву в найбільш трагічних хвиликах її історичного життя, приготовляючи її до сповнення великої місії на Сході Європи.

